

Karagöz'de İzmir'in Düşman İşgalinden Kurtuluşu

Liberation of İzmir From Enemy Occupation in Karagöz

Makbule SARIKAYA

Ardahan Üniversitesi, İnsani
Bilimler ve Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Ardahan, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 01.05.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 29.05.2023

Yayın Tarihi/Publication Date: 23.06.2023

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Makbule SARIKAYA
E-mail: makbulesarikaya@ardahan.
edu.tr

Atıf: Sarıkaya, M. (2023). Karagöz'de
İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşu.
Atatürk Dergisi, 12(1), 1-9.

Cite this article as: Sarıkaya, M. (2023).
Liberation of İzmir from enemy
occupation in Karagöz. *Journal of
Atatürk*, 12(1), 1-9.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Öz

26–30 Ağustos 1922 tarihleri arasında yapılan Büyük Taarruz Başkomutanlık Meydan Muharebesi Türk Kurtuluş savaşının önemli safhalarından biridir. Bu zaferin devamında “*Ordular İlk Hedefiniz Akdeniz'dir*” komutu ile Yunan işgali altında bulunan Anadolu'daki bütün iller kurtarılmıştır. Büyük Taarruz Zaferi'nin devamında düşman işgal ettikleri yerlerden sökülürken imha edilmesi ve geri çekilirken yapacağı tahribatının azaltılması amaçlanmıştır. İyi planlanmış bu ileri hareketle, 15 Mayıs 1919'dan beri Yunan işgalinde kan ağlayan İzmir 9 Eylül 1922'de kurtuluşuna kavuşturuldu. Türk Milli Mücadele tarihinin bu çok önemli safhasına tanıklık eden ve dönemin siyasi, askeri, ekonomik, sosyal iç ve dış gelişmelerini yakından takip ederek konuları karikatürlerle mizahi boyutta okuyucuya ulaştıran Karagöz, İzmir'in kurtarıldığı günlere ilişkin çok sayıda karikatürle önemli bir tarihi kaynaktır. Bu çalışmada, Türk tarihinde uzun süre ve kesintisiz yayın yapabilen karikatür dergilerinden biri olan Karagöz'de İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşu konusu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunan, Karagöz, İzmir, Lozan Antlaşması

ABSTRACT

The Great Offensive Battle of the Commander-in-Chief, which took place between August 26 and August 30, 1922, is one of the important stages of the Turkish War of Independence. In the continuation of this victory, with the command “*army, your first target is the Mediterranean*,” all the provinces in Anatolia, which were under Greek occupation, were liberated. In the continuation of the Great Offensive Victory, it was aimed to destroy the enemy while dismounting from the places they occupied and to reduce the damage it would cause while retreating. With this well-planned forward operation, İzmir, which had been bleeding since the Greek occupation since May 15, 1919, was liberated on September 9, 1922. The Karagöz cartoon magazine, which witnessed this very important phase in the history of the Turkish national struggle and closely followed the political, military, economic, social, and internal and external developments of the period and brought the subjects to the readers in a humorous way, is an important historical source with many cartoons about the days when İzmir was liberated. In this study, the issue of the liberation of İzmir from the enemy occupation in Karagöz, one of the cartoon magazines that can be published for a long time and uninterruptedly in Turkish history, is discussed.

Keywords: Greek, İzmir, Karagöz, Treaty of Lausanne

Giriş

1908'de İstanbul'da yayın hayatına haftalık bir mizah dergisi olarak başlayan Karagöz, Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş yıllarına ilişkin tarihi tanıklığı ile tarih araştırmalarında önemli bir kaynaktır. Türk ulusunun kaderinin şekillendiği zor yıllarda Karagöz karikatürleri Türk milletinin Mustafa Kemal'in çevresinde nasıl birleştiğini siyasi, askeri ve ekonomik sorunları, verilen mücadeleyi ve içerde ve dışarda yaşanan gelişmeleri ele almıştır. Türk Kurtuluş Savaşı'nın önemli hadiselerinden biri olan İzmir'in işgalden kurtarılması Karagöz'ün yakından takip ettiği konulardan biriydi. İzmir'in işgalden kurtarılmasına giden süreci yakından takip eden Karagöz, 1918'den beri itilaf devletlerinin işgalindeki İstanbul'da basına uygulanan yoğun sansüre rağmen gelişmeleri milli fedakarlık ve gerçekçi bir cesaretle kamuoyuna duyurmuştur. İç ve dış düşmanların baskılarına rağmen İzmir'in kaderini etkileyen konuları gündemde tutan Karagöz, Yunan ileri harekâtını, propaganda ve planlarını dahi ele almaktan kaçınmamıştır. Örneğin, Sakarya zaferine rağmen Yunan işgalindeki Türk topraklarında zulüm

ve kıyımı sürdüren Yunanlıların 17 Eylül'de Patrikhane'nin yayınladığı bir bildiri ile İstanbul Rumlarını fiilen Yunan hükümeti ve ordusuna yardıma çağırmasını karikatürlerine taşımıştır. Bu çağrı ile İstanbul'da büyük bir yardım kampanyası başlatılarak veremeyenlerin kara listeye alındığı bir ortamda İstanbul hükümeti, Padişah ve itilaf devletlerinin seyirci kalmasına karşın (Sarıhan, 1996, s.58, s. 93) Karagöz, Türk milletinin cesaret ve mücadele ruhunu yansıtan karikatürlerle yaşananları ele almıştır. Sonraki karikatürlerde de Patrikhanenin dini, siyasi ve askeri faaliyetlerine dikkat çeken Karagöz, patrikhane ile Yunan yetkililerin artarak devam eden çalışmalarını izlerken, İzmir'in durumunu yakından takip etmiş, kurtuluş için Mustafa Kemal Paşa'nın fırsatı beklediğini ve Türklerin düşmanın icabına bakacağı mesajını vermeyi de ihmal etmemiştir (Sarıka, 2022, s. 320).

Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi'yle nihai bir askeri zaferin kazanılması sonucunda işgalden kurtarılan İzmir, Karagöz'ün bu tarihten çok önce gündemde tuttuğu milli bir hedef idi. Çünkü İzmir'in işgali Türk halkının içine hiçbir zaman sindiremediği bir durum olduğundan Karagöz karikatürlerinde İzmir'in düşman işgal ve zulmünden kurtarılacağı umudu her daim taze tutulmuştur. Sakarya Savaşı sonrası ve Büyük Taarruz hazırlıkları devam ederken İzmir'e ilgisini arttıran Karagöz, İzmir'in kurtarılacağına dair umudunu sıklıkla karikatürlere yansıtmıştır. Üç yıldan fazla süren İzmir'deki Yunan işgali bitirildiğinde ise Karagöz, gerçeğe dönen arzusunun yarattığı sevinci Eylül başından itibaren iyice yoğunlaşan karikatürlerde göstermiştir. Karagöz her türlü ihanet, işkence, zulüm ve yağmaya maruz kalmasına rağmen düşmanın dini ve milli değerlerine saygılı tavrını karikatürlerinde yansıtmış ve Türke yakışan fazileti sergilemiştir. Bu yönüyle düşmanın milli ve dini değerlerine hakaret etmeyen Karagöz, karikatürlerinde batının oyununa gelen Yunanlıların aç gözlülüğü ve cüretkarlığını dile getirerek er ya da geç hak ettikleri cezanın kendilerine verileceği üzerinde durmuştur. Ayrıca İzmir'e ilişkin batının ve Yunan tarafının geçmişten o güne emellerini tarihle de ilişkilendirilerek okuyucuya sunan Karagöz, Türk-Yunan ilişkilerine, Yunanistan'ın iç ve dış politik, askeri ve ekonomik gelişmelerine yer vermiştir. Bilindiği üzere İtilaf devletleri desteğiyle Anadolu ve Trakya'yı işgal eden Yunanlılar doğuda Ermenilerin yaptığı gibi kendilerine bir devlet kurmak hülyasıyla Türkleri yok etmeyi bir hedef olarak görmüş, Dünya Savaşını ve sonrasında oluşan ortamı bir fırsat olarak değerlendirmişlerdi (Törel, 2012, s.239, 242). Böylece Doğu Trakya Kasım 1918'de işgal edilirken, 15 Mayıs 1919'dan itibaren İzmir'den başlayarak Batı Anadolu Yunan işgaline girmiş, işgal bölgelerinde Yunanlıların insafına kalan Türkler zulme uğramış, göçmüş veya katledilmişlerdir (Özkan, 2015, s.129, 141). Bu kıyım 1922 sonlarında Türk kurtuluş savaşının başarıyla sonuçlandırılıp işgalin bitirilmesiyle durdurulabilmiştir. Bu süreçte oluşan ulusal ve uluslararası birçok gelişmenin yaşandığı bu tarihi dönemi belgeleyen karikatürleriyle Karagöz, İzmir'in işgalden kurtuluşuna dair siyasi, askeri, ekonomik iç ve dış gelişmeleri mizahi bir üslupla ve yarattığı yeni tiplerle ele almıştır.

Karagöz tanıklık ettiği döneme ilişkin gelişmeleri Türk sözlü edebiyatının iki önemli siması Karagöz ve Hacivat'ı yarattığı yeni karakterlerle konuşturarak ele almıştır. Bu bağlamda insanları karikatürleştiren Karagöz bazen şehirleri veya "sulh" gibi görünmez olguları da görünür kılmıştır. Örneğin Karagöz karikatürlerinde İzmir şehri, uzun kara saçlı ve uzun beyaz elbiseli güzeller güzeli genç bir kız veya bir peri şeklinde karikatüze edilmiştir. İzmir'i genellikle insanlaştıran Karagöz aynı zamanda birbirinden farklı birçok şeye de benzetmiştir. Örneğin Nişanlısına kavuşan sulh kızı, İzmir oteli yazılı bir yer veya kıyma makinesi olarak çizilen

İzmir, tarihi saat kulesiyle veya silik sahil silüetiyle karikatürlerde varlığını göstermektedir. Her seferinde güzel İzmir'i tanıyan okuyucuya İzmir ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki ilişki de başarılı bir şekilde kurulmuştur. Türk Milli Mücadele tarihinde işgalden kurtuluşun simgesi olan İzmir, Mustafa Kemal Paşa'nın sağlam iradesi, kahraman duruşu ve düşmana ders veren hareketleriyle artık kurtulmuş ve güven içinde bir şehir olacağı inancıyla karikatürlerde sıklıkla yer almıştır. Bu arada İzmir ile ilişkili durumlar için yeni yaratılan karakterlerin büyük bir kısmı düşmana yani Yunana aittir. 1908'den beri yayınlanan Karagöz yarattığı çorbacı, efzun gibi Yunan tiplerine 1920'lerde Venizelos, Konstantin, Gunaris, Metropolit ve Papulas gibi dönemin öne çıkan simalarını da eklemiştir. Türk sözlü edebiyatının binlerce yıllık kahramanları olan Hacivat ve Karagöz'ün Yunan tipleriyle olan diyalogları üzerinden Türk ve dünya kamuoyuna bilginin yanında cesur mesajlar da verilmiştir. Savaşın propaganda cephesinde millete cesaret, ferahlık ve milli birlik ruhu veren Karagöz, günümüzde Türk kültür ve tarihinin kadim parçalarını kendilerine mal etme çabasında olan Yunanistan'ın sahip çıktığı Karagöz ve Hacivat karakterinin aidiyetini göstermesi yönüyle de önemlidir.

Karagöz'de İzmir'in Kurtarılmasına Yönelik Karikatürler

15 Mayıs 1919'da İtilaf devletlerinin taşeronluğunu yaparak Türkleri Anadolu'dan atma planını hayata geçirmek için kanlı bir dönemi başlatan Yunanlıların düzenli ordularına karşı Mondros Mütarekesi şartlarına göre ordusu dağıtılmış ve silahları alınmış Türkler öz yurtlarında köy köy yok edilirken İstanbul Hükümeti ve padişah işgale sessiz kalmayı seçmişti. Büyük güçlerin paylaşım planlarına karşı hayat hakkını koruyarak var olmaya çalışan Türk milleti 19 Mayıs 1919'da Anadolu'ya geçerek dağınık haldeki kurtuluş çabalarını birleştirme ve yönlendirmeyi başaran Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlayan Türk Kurtuluş Savaşı'yla tarihi, emperyalizmin isteğinin aksine yazmıştır. Bu süreçte yoğun ve muntazam Yunan askeri saldırılarına karşı Kuvayı Milliye denilen yerel güçlerle direnen Türkler, Büyük Millet Meclisi'nin açılması ve düzenli ordu kurulması ile Yunan taarruzuna karşı başarılar kazanmaya başlamıştır. Özellikle Sakarya Meydan Muharebesi Zaferi ile taarruza geçen Türk ordusunun başarısı millete büyük bir güven verdiği gibi İzmir'in işgalden kurtarılacağına dair inancın iyice pekişmesine de vesile olmuştur. Bu durum Karagöz karikatürlerinde İzmir'e ilişkin karikatürlerin yoğunlaşmasından anlaşılmaktadır.

Karagöz, İtilaf devletleri destekli Yunanlıların her türlü saldırılarına rağmen İzmir'den vazgeçilmeyeceğini ve İzmir'in mutlaka kurtarılacağını her fırsatta ifade etmiştir. Bu yönüyle Türk milletinin sözcülüğünü yapan Karagöz, 21 Mayıs 1921 tarihli (Figür 1) karikatüründe Yunanistan'a dışarda ve içerde büyük sorunlar yaşatacak olan İzmir'i ele geçirme hayalinin onlara zarar vereceğini öngörmüştür. İtilaf devletlerinin maşası olmayı İzmir'in işgaliyle daha da belirginleştiren Yunanistan uluslararası ilişkilerini buna göre şekillendirirken içerde de Konstantin-Venizelos çatışmasında İzmir konusu önemli hale gelmiştir. Bu karikatürde Karagöz Yunan halkının sırtına binilerek sonuçsuz ve kısır bir çatışma ortamını sürüklenen Yunanistan'ın üzerinde İzmir yazılı paketi sahibine yani Türklerle geri vermek zorunda kalacağını öngörmektedir.

Sakarya Zaferi'nden sonra olduğu gibi Büyük Taarruz'a hazırlık sürecinde de İzmir'in Yunan işgalinden kurtarılacağı umudu Karagöz'de yer bulmuştur. Örneğin Sakarya Zaferi'nden sonra 23 Kasım 1921 tarihli (Figür 2) karikatüründe İzmir'i Mustafa Kemal Paşa'nın nişanlısı olarak ele alan ve onun nişanlısı İzmir'den

Figür 1.
21 Mayıs 1337/1921. Karagöz: Ya kirye Venizelos, ben sana vaktiyle de dedim seni yere indiren bu elindeki paketlerdir, ver bana onları bak hafifleyince rüzgar gibi nasıl yükselir, karşındakini tepe taklak edersen. (Paketin üzerinde İzmir yazılı)

ayrılmayacağını belirten Karagöz, Yunanlıların da bu hakikati kabul edeceğini öngörmektedir. Dergide güzel ve mahzun bir kadın şeklinde tasvir edilen İzmir'in düşmana yar olmayacağı ve düşmanın nafilе uğraştığı da açıkça gösterilmiştir.

Sakarya Zaferine rağmen Sevr'in ruhunu koruyan diplomatik girişimlere karşı işgali bitirecek ve düşmanı yurttan söküp atacak, bir bakıma Türk Kurtuluş Savaşı'nı kesin sonuca ulaştıracak bir zaferin yine Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde kazanılacağı

Figür 2.
23 Teşrinisani 1337/ 23 Kasım 1921. Konstantin: Nafilе Gunaris'im nafilе, anlaşıldı ki onu nişanlısından ayıramayacağız. Bari sahibine bırak da gel şu yere düşen tacımı başıma koy. (Hanımın üzerinde İzmir yazılı)

inancı Karagöz karikatürlerinde sıklıkla ele alınmıştır. Bilindiği üzere Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra kesin askeri zafer için nihai bir taarruzu planlayan Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, 1921 güzünden 1922 yazı ortalarına kadar Anadolu'nun ve Türk ulusunun bütün imkânlarını, topyekûn bir savaş için büyük bir titizlik ve gizlilikle hazırlamıştı. Bu süreçte sömürgeci güçlerin tetikçisi olarak Anadolu'yu işgal eden Yunan ordusuna son darbeyi vuracak Büyük Taarruza hazırlık sürecinde Karagöz, Yunanistan'ın ordusu kadar ülkenin iç ve dış durumunu da yakından takip ederek gelişmeleri kamuoyuyla paylaşmıştır. Bu süreçte İzmir de karikatürlerin konuları içinde yerini almıştır. Örneğin 1 Nisan 1922 tarihli (Figür 3) karikatürde güzel İzmir Yunan'ın ağzını açarak kursağına inen İzmir üzümü ile temsil edilmiştir. Burada Yunanistan'ın Avrupa desteğine rağmen güçsüzlüğü ve aç gözlülüğü anlatılırken İzmir üzümünü kursağından çıkardığı Yunan karakteri üzerinden Yunanistan ve destekçilerine yakında İzmir'in sonra da Balkanların işgalden kurtarılacağı mesajı verilmektedir.

Benzer duygu ile yapılan 8 Nisan 1921 tarihli (Figür 4) karikatürde İzmir'e yerleşip rahat rahat kalacağını zanneden düşmana yakında rahatının bozulacağı mesajı verilmektedir. Kapısında İzmir Otelini yazılı mekana yerleşen ve karşısında İsmet Paşa ve Mustafa Kemal Paşa'yı gördüğü için rahatı bozulup huzuru kaçan Gunaris karakteriyle ele alınan Yunanistan'a verilen mesaj, yakında İzmir'in geri alınacağı ve Yunan işgalinin def edileceği şeklindedir.

Karagöz'ün İzmir ile ilişkili ele aldığı konular arasında İzmir Metropolitinin faaliyetleri de bulunmaktadır. İzmir Metropolitini etkin bir düşman olarak Karagöz karikatürlerinde sıklıkla gündeme getirilmiştir. Örneğin 12 Nisan 1922 tarihli karikatürde Papulas ile İzmir metropoliti arasında geçen bir vedalaşma sahnesi ile Yunan Ordusu gittiğinde durumlarının vahim olacağı öngörüsü "Buralarda biraz daha ayak sürürse kuyruğu titreteceğini adı gibi biliyor." "Buralarda biraz daha ayak sürürse kuyruğu titreteceğini adı gibi biliyor." denilerek ifade edilmiştir. Bu karikatürde düşmanın iç işlerine ilişkin bilgilerin verildiği başka karikatürler yine İzmir'le ilişkilendirilerek yayınlanmıştır. Örneğin 3 Mayıs 1922 tarihli (Figür 5) Venizelos'un İzmir'e girme isteğine karşı metropoliti

Figür 3.
1 Nisan 1338/1922. Karagöz: Vay canına pisboğazın gırtlığından bir küfe İzmir üzümü çıkardım ama karnında Balkan kaşarları hala tekeriyle yatıyor. Hacivat: Merak etme Karagöz çelebi, üzümünü götür, bir sefer et de, paşam onları da çıkarır.

Figür 4.
8 Nisan 338/1922. Karagöz: *Hey bana bak çorbacı iki senedir kontratsız montratsız oturduñ ama Paris Sulh Mahkemesi'nden tahliye kararını aldıñ, icra memurlarımızda altta. Bunun istinafı, temyizi yok. Tası tarağı çabuk topla. Karışmam kapı dışarı edilirsen ha.*

uyaran Karagöz'ün "aman papaz efendi... sonunda gümbürtüye gidecek sensin galiba" diyerek yaptığı uyarısı düşmanın iç ve dış gelişmelerinin yakından takip edildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Karagöz, İzmir Metropoliti'nin Türk düşmanlığı politikasını da yakından takip ettiğini 13 Mayıs 338/1922 tarihli "Papaz mı, diplomat mı, kumandan mı?" başlıklı karikatüründe ele alarak eli silah tutanları cepheye çağıran papazı uyarmaktadır. Karagöz, İzmir Metropoliti kadar Yunan askeri yetkililerinin de İzmir ile ilgili faaliyetlerini yakından takip etmiştir. Örneğin Karagöz'ün 7 Haziran

Figür 5.
12 Nisan 338/1922. Papulas: *Yakında sizden ayrılacağız metropolit efendi, artık Atina'ya teşrif edersiniz görüşürüz. İzmir Metropoliti: Ah general, ah general bizi bırakıp gitmekle ne yaptığınızı biliyor musunuz? Karagöz: Şunu bunu bildiği yok, sade buralarda biraz daha ayak sürürse kuyruğu titreteceğini adı gibi biliyor.*

Figür 6.
5 Haziran 1922. Papulas giderken. Efunlar: *Bizi bıraktın da nereye gidiyorsun. Karagöz: Günahı azmış kurtuldu. Fakat falanların en nihayet gideceği yer cehennemın esfel-i safilini olduğuna şüpheniz olmasın.*

1922 tarihli (Figür 6) karikatüründe 3 Haziran'da istifa eden General Papulas'ın durumu ele alınmıştır. "Papulas giderken" başlıklı bu karikatürde ordusunu bırakıp giden komutanın açıklığı hali ve "Bizi bıraktın da nereye gidiyorsun" diye ayaklarına kapanan Yunan askerinin sefilliği ele alınmıştır. Bilindiği üzere 4 Haziranda Yunan küçük Asya ordusu başkomutanlığına General Hacıanesti getirilmiş, İzmir'e gelerek komutayı alan Hacıanesti, 11 Haziranda İzmir'den Afyon'a geçerek Yunan Ordusunu teftiş etmişti (Sarıhan, 1996, s. 470). Bu gelişmeleri yakından takip eden Karagöz'ün, Yunanistan'ın Anadolu'daki işgaliyle uyguladığı zulüm ve limanlara yaptığı saldırılar yanında Avrupa'nın desteği ile yaptığı savaş blöfü ve kazançlı bir mütareke girişimi karikatürlerine yansıyan konular arasındaydı.

Karagöz, Büyük Taarruza çok yakın olan Temmuz ayı boyunca iç ve dış siyasi ve politik gelişmeleri takip etmiştir. Temmuz başında Türklere nota vermeye çalışan Atina'nın müttetiklerini tam desteğe ikna etme uğraşısı ve Temmuz ayı sonlarında ise Türk hükümetini barışa zorlayacak tek çarenin İstanbul'un kendileri tarafından işgali olacağını bildiren notası karikatürlere konu olmuştur. Bu dönemde İtilaf devletlerini zorlayan Yunanlıların taşkınlıkları hatta İyonya devletini kurduklarını ilan etmeleri (Erdem, 2014, ss. 132-134) Türklerin İzmir'i işgalden kurtaracağı ve istilacı Yunan'a dersini vereceğini her ortamda büyük bir güvenle dile getiren Karagöz'ü etkilememiştir. 14 Temmuz 1922'de Fransız milli bayramı münasebetiyle Ankara'da Fransız elçiliğinde verilen ziyafette konuşan Mustafa Kemal Paşa; "Türk tarihinde de müstevli orduların İzmir'den denize dökülmesi bizim milli tarihimiz için ve belki de istila zihniyeti taşıyan milletler için dünya tarihinde yepyeni bir safha olacaktır." "Türk tarihinde de müstevli orduların İzmir'den denize dökülmesi bizim milli tarihimiz için ve belki de istila zihniyeti taşıyan milletler için dünya tarihinde yepyeni bir safha olacaktır." diyerek milli bir zaferin işaretini vermiştir (Sarıhan, 1996, s. 526). Benzer duygu ve düşünceler Karagöz'ün (Figür 7) 29 Temmuz 338/1922 tarihli İzmir'de muhtariyeti eleştiren karikatürüyle ele alınmış ve

Figür 7.

29 Temmuz 338/1922 İzmir'de muhtariyet nağmesi. Çorbacı: Haydi eftoslarım (Rumca oynaş, kapatma demek). Şu yükü biraz da siz taşıyın. Görüyorsunuz ya halim yok kaldıramaz oldum. Karagöz: Altında kalacağına anlayınca ciro etmeğe savaşıma, yükü at da kaçmaya bak.

düşmanın cüretkârlığının kendilerine felaket getireceği uyarısında bulunulmuştur.

Büyük bir gizlilikle yapılan Türk Taarruz hazırlıkları kapsamında 21 Temmuz'da cepheye gitmek üzere yola çıkan Başkomutan Mustafa Kemal Paşa 23 Temmuzda batı cephesini düzenlerken basına hiçbir şey yansımamıştır. Bu yönüyle Karagöz karikatürlerinde Ağustos ayında Yunanlıların Avrupa'dan yardım dilenmesi, İzmir'e muhtariyet verilmesi için müttefiklerin ikna edilmesi konularına yer verilmiştir. Örneğin 5 Ağustos 1922 tarihli (Figür 8) karikatürde Karagöz "Atina'da dilenip İzmir'de sadaka vermek" diyerek

Figür 8.

5 Ağustos 338/1922. Çorbacı: (Avrupa'ya) lütfen krallığı tasdik eder misiniz? (İzmirlilere) size muhtariyet ihsan ediyorum. Karagöz: Atina'da dilenip İzmir'de sadaka vermek işte buna derler. Ama görüyorsun ya ricacı dinleyen ne de sadakacı kabul eden var.

Yunanistan'ın içerde ve dışarda düştüğü aciz durumu ele almaktadır.

Nihayet Başkomutan Mareşal Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 30 Ağustos 1922'de Büyük Taarruz ve Başkomutanlık Meydan Zaferini kazanmasıyla sıra Yunan işgalindeki batı Anadolu'nun düşmandan temizlenmesine gelmiştir. 2 Eylül 1922'de Yunan Ordusu Başkomutanı General Trikopis ve kurmay heyeti esir alınarak, Başkomutan Mustafa Kemal'in huzuruna çıkarılmış ve bu esnada dünya savaş tarihinde örneği nadir görülen bir gelişme yaşanmıştır. Türk Ordusu Başkomutanı Mustafa Kemal Paşa'nın esir Generale gösterdiği alıcınap tavra benzer hassasiyet Karagöz'ün 2 Eylül 1922 tarihli karikatüründe de görülmektedir. Düşman da olsa kimsenin dini ve millî değerlerini aşağılamayan ve ezmeyen Türk milletinin bu vakarının yansıdığı karikatürde Türk askerinin Yunan bayrağını çiğnememesi önemli bir detaydır. 2 Eylül 1922 tarihli (Figür 9) bu karikatürde bayraklarını bırakıp kaçan Yunan Ordusunun peşine düşen Türkler bir milletin şerefi olan bayrağı ezmemiştir. Bilindiği üzere benzer bir durum İzmir'e girdiğinde Mustafa Kemal Paşa'nın önüne serilen Yunan bayrağını kaldırtması örneğinde de yaşanacaktır. Karikatürde telaştan pabuçları havada uçan Yunan askerinin kendi bayraklarını atarak sürdürdüğü kaçışında son noktanın İzmir olacağı yani İzmir'in yakında işgalden kurtarılacağı öngörüsü burada tekrarlanmıştır.

Eylül başında başlayan Yunan paniği Yunanistan hükümeti kadar itilaf devletlerini de etkilemiştir. 2 Eylül 1922'de İzmir'deki ABD konsolosunun hükümetine çektiği telgrafta "Askeri durum Yunan Ordusunun bitmiş, tükenmiş ve moralinin çökmüş olmasından dolayı son derece ağır ve korkunçtur. Yunan Ordusunun kurtarılmasına artık imkan yoktur. Şehirdeki Hristiyanlar panik içinde şehri terk etmek istiyorlar. İşittiğimize göre Yunanlılar şehri yakmak istiyorlar. Amerikalıların hayatlarını kurtarmak için bir gemi gönderiniz" diyerek o günün koşulları ortaya konulmaktadır (Sarıhan, 1996, s. 622). Türk Ordusu'nun ilerlemesi karşısında Rumlar İzmir yönünde kaçarken, birçok ülke Türk zaferini tebrik telgrafları göndermekteydi. Basında Türk zaferi çeşitli yönleriyle ele alınırken

Figür 9.

2 Eylül 338/1922. Karagöz: Hayyit hayyit! Bu da gelen karada kaplan, denizde aslan, soyu sopyu kahraman, düşmana kusturan yaman Anadolu askerleri. Hacivat: Dur dur Karagöz, ben de yetişeyim yahu. Karagöz: Duramam Hacivat duramam, sen acele et de İzmir'de buluşuruz.

Figür 10.
6 Eylül 338/1922. Karagöz İzmir rıhtımında. Hacivat: Aman Karagöz, bittim, bittim. Bu heriflerin ardına muhakkak neft yağı çalınmış, yetiştinceye kadar tabanlarım çatladı. Karagöz: İki adım kaldı Hacivat, dişini sık, şunları terli terli bir denize dökeyim de bak seni nereye götürceğim.

3 Eylül 1922'de Türk Ortodoks kiliselerinde zafer ayini yapılıyordu (Sarıhan, 1996, s. 625). Zafere ilişkin gelişmeler yaşanırken büyük yenilginin intikamını şehirlerden ve insanlardan çıkarmaya devam eden Yunan Ordusu çekilirken de batı Anadolu'da büyük tahribat yapmıştır. 4 Eylül'de Alaşehir'i yakarak kaçan Yunan Ordusu'nun İzmir'i de tahrip etmesi olasıyken 5 Eylül'de Yunanlıların İzmir'i boşaltma çabaları yoğunlaşmıştı. Büyük bir korkuyla ve can havliyle İzmir'de kendilerini bekleyen gemilere binmeye çalışan Yunan'ın durumunu 6 Eylül 1922 tarihli (Figür 10) karikatüre yansımıştır. Burada yakında hepsinin sonunun geleceği, düşmanın denize döküleceği ve İzmir'in işgalden kurtarılacağı inancını yine tekrarlamaktadır.

Karagöz Karikatürlerinde İzmir'in Düşman İşgalinden Kurtarılması ve Sonrası

Günü gününe gelişmeleri takip eden Karagöz İzmir'in kurtuluşunu büyük bir sevinçle okuyucularına duyurmuştur. 9 Eylül 1922'de düşman işgalinden kurtarılan İzmir, 13 Eylül 1922 tarihli (Figür 11) karikatüre İzmir'in mundardan kurtarılması sevinci ile yansıtılmıştır. Bu karikatürde "Ordunun milletin gözbebeği Gazi Paşa" sayesinde ahdını yerine getiren Karagöz, güzel İzmir'i kurtaran Mustafa Kemal Paşa'ya minnet ve şükranlarını da sunmaktadır. İzmir'de denize dökülen Yunan ordusunu kurbağaya benzeten Karagöz, düşmanın saldırı gücünü tamamen kırdıklarını ve haklarından geldikleri Yunan'ın kurbağa gibi balıklar ve kuşlarca avlanıp acizlikteki hallerini 16 Eylül 338/1922 tarihli (Figür 12) karikatüre taşımıştır.

Yunan'ın Batı Anadolu'dan hızla imha edilerek nihayet İzmir'de tamamen yok edilmesini kıyma makinesi örneği ile eşleştiren Karagöz'ün Anadolu harp makinesi dediği bu alete yedi düvelin hayranlığını anlattığı 16 Eylül 1922 tarihli (Figür 13) karikatür dikkate değerdir. Bu makineyle iki yüz bin kişilik ordunun on beş günde nasıl tertemiz ortadan kaldırıldığını mizahi bir üslupla ele alan Karagöz, Afyonkarahisar'dan giren ve İzmir'den çıkan düşmanın topyekun imhasını sağlayan bu makineye Mustafa Kemal Paşa'nın yeni icadı "Anadolu harp makinesi" adını vermiştir.

Figür 11.
13 Eylül 338/1922. Ordunun milletin gözbebeği Gazi Paşa: Haydi Karagöz göreyim seni. Şunları açıklara götür ki İzmir'in denizini de mundar etmesinler. Karagöz: Sen sağ ol paşam hiç merak etme, zaten köpek balıklarına ziyafet vadetmiştim. Sayende ben de ahdimi yerine getireceğim. (Güzel İzmir, yeşil Bursa kuvvet ile alındı)

Karagöz'de Eylül ayı boyunca Yunan ordusunun durumu ve Yunanistan'da yaşanan gelişmeler konu edinilmiş olup İzmir ile ilgili olan karikatürler de bulunmaktadır. Bunlardan biri 20 Eylül 338/1922 tarihli (Figür 14) "Köpeği öldürene sürütürler" başlıklı karikatürdür. Karikatürde sedyede taşınan bir iskelete dönüşen Yunan ordusunun İzmir'de vefat ettiğini yazan Karagöz, başına baykuş tüneyen Konstantin ile Venizelos'u bu işlerden sorumlu olduğunu belirtmeyi de ihmal etmemiştir.

Batı Anadolu, Yunanistan işgalinden kurtarılmış olmasına rağmen Trakya ve İstanbul'un işgal altında olduğu bir tarihte Karagöz İzmir'de olduğu gibi bütün işgal altındaki bölgelerin Yunandan

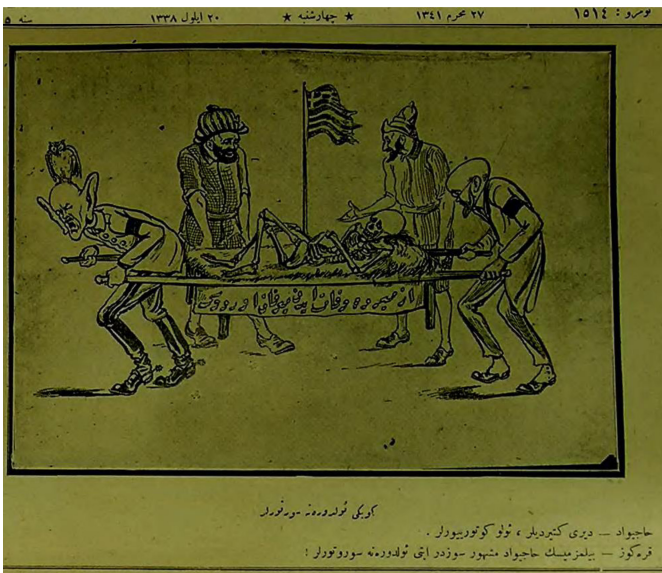
Figür 12.
16 Eylül 338/1922. Hacivat: Dikkat et Karagöz, kulağıma boru sesleri geliyor, hala ricat borusu mu çalıyorlar dersin. Karagöz: Biz onlara uzun bir yuf borusu çektik, dahası kaldı mı a Hacivat.

Figür 13.
16 Eylül 338/1922. Yeni icat Anadolu harp makinesi. Hacıvat: Yedi ülkenin halkı bu icada parmak ısırды Karagöz, bu ne müthiş makine yahu. Karagöz: Bundan mükemmel kimde varsa çıkarsın, iki yüz bin kişilik ordunun topunu, tüfeğini, esirini, maktulünü on beş gün içinde ayıklayıp ter temiz edebiliyor.

tamamen temizleneceğini 23 Eylül 338/1922 tarihli (Figür 16) "İzmir'de orman mahsulleri" başlıklı karikatüründe ele almıştır.

Eylül 1922 sonlarına Anadolu'dan Yunan askerinin tamamen atılması sıra boğazlar ve Trakya'nın kurtarılmasına gelince, İngilizler işgallerindeki bölgeyi silahla savunacaklarını ilan etmişlerdi (Erkan, 2021, s. 21). Yukarıdaki bu karikatürden sonra İtilaf devletlerinin tarafları ateşkes çağırması ve nihayet 24 Eylül 1922'de Türkiye'ye bir nota vererek görüşmelere katılmasını istemesi ile Mudanya Mütarekesi süreci başlamıştır. İtilaf devletleri Türkiye'nin Meriç ve Edirne'ye kadar Trakya'yı tekrar alma isteğine olumlu bakmamasına rağmen Türk tarafının isteği kabul edilerek Yunan ordusunun

Figür 14.
20 Eylül 338/1922. Köpeği öldürene sürütürler. Hacıvat: Diri getirdiler, ölü götürüyorlar. Karagöz: Bilmez misin Hacıvat meşhur sözdür iti öldürene sürütürler. (Sedyedeki iskeletin altında "İzmir'de vefat eden Yunan Ordusu" yazılı)

Figür 15.
30 Eylül 338/1922. Karagöz: Ağlama Venizelos Efendi ağlama, kendi düşen ağlar mı hiç. Dünya etme bulma dünyasıdır. (Kafataslarının üzerinde "megali idea" yazılı)

Trakya'dan çekilmesi ve Mudanya'da askeri bir konferans yapılması sağlanmıştır (Yaman, 1992, s. 168). Bu süreçte 30 Eylül 1922 tarihli (Figür 15) karikatür, Yunanlıların tüm Anadolu'yu işgal etme planı olan "megali ideasının" nasıl bir sona erdirildiğini göstermektedir. Burada İzmir'in işgaliyle önemli bir noktaya getirilen büyük idealin şimdi ne ile nihayetlendiğini ele alan karikatürde kan ve işkence üzerine kurulan bu hayalin yarattığı vahşeti kafatasları ile gösteren Karagöz, şimdiki durumu ise iki büküm ağlayan Venizelos'un ve tahtından alaşağı edilen Kral Konstantin'in durumuyla anlatmıştır. Bu hayali tarihin çöplüğüne göndermekte kararlı olan

Figür 16.
23 Eylül 338. İzmir'de orman mahsulleri. Hacıvat: Üç beş kuruş ama ucuz ha Karagöz, bari taze mi? Karagöz: Beğenmezsen alma, şimdi ormandan taze taze tuttum, kullan kullan getir bana, beş kuruş a müşterisi var.

Mustafa Kemal Paşa'nın güçlü bir hamleyle bütün düşmanlarını kahreden tavrını yansıtan ve "kendi düşen ağlamaz" sözünü de hatırlatan Karagöz, gelişmelerden memnun görünmektedir.

Yunan ordusunu İzmir'de denize dökerek batı Anadolu'daki işgali bitiren Türk ordusunun hedefinin Yunan işgalindeki Trakya'ya geldiği bilinen bir durumdu. Nihayet 3 Ekim 1922'de mütareke görüşmeleri için Türkiye, İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcileri Mudanya'da bir araya geldiler. Türkiye'nin itirazları üzerine Yunanistan katılmadığı görüşmeleri Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa başkanlığında bir heyet yürütmüştür. 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi ile Trakya Yunan işgalinden kurtarılmıştır (Tarih IV, 1934, s.122). Türklerin Başkomutanlık Meydan Muharebesi Zaferi ile Yunanlılar Anadolu'dan tamamen atması ve Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra sıra kesin barışa gelmişti. Mudanya Mütarekesi'nden hemen sonra 21 Kasım 1922'de başlayan Lozan Konferansı kesintilere uğrayan ve aylarca süren görüşmelerin sonucunda 24 Temmuz 1923'de imzalanmıştır. Böylece siyasi olduğu kadar ekonomik, kültürel, hukuki anlamda da Türkiye'nin bağımsız bir devlet olması dünyaca resmen tanınmıştır. Bu antlaşmaya göre Yunanistan ile çözülen ve mübadele gibi çözümü sonraya bırakılan bazı konular bulunmaktaydı. Trakya'daki sınırlar Mudanya Mütarekesi'nde belirlendiği gibi Meriç ırmağı sınırıyla belirlenirken, Bozcaada ve İmroz adaları Türkiye'ye verilmiş, kıyıya yakın Yunan adaları (Midilli, Sakız Sisam gibi) askerden arındırılmış, İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri dışında Türkiye'deki Rumlar ile Yunanistan'daki Türklerin mübadele edilmesi kararlaştırılmıştı.

Lozan Antlaşması iki ülke arasında barış sağlanmasıyla iki ülke arasındaki ilişkiler yeniden kurulmaya başlanmıştır. Ancak her iki ülke için de son beş yılda yaşadıklarının karşılaştırılıp özetlendiği 14 Kasım 1923 tarihli (Figür 17) karikatür zamanı özetler niteliktedir. Bu karikatürde arkasında "Cumhuriyet" yazılı Mustafa Kemal

Figür 17.

14 Teşrinisani 339/Kasım 1923. Benzemek isteyenler. Almanlar ile Yunanlılar: O çıktı yükseldi, biz ne duruyoruz! Karagöz: O millete tutundu, memleketi kurtardı. O mevkiide milletin omuzlarında yükseldi. Sizin gibi şahsi keyfiğin milleti kıranlar işte böyle tekerlenir. (Atatürk'ün arkasındaki tabelada "Cumhuriyet" yazılı)

Paşa'nın Türkiye'sine gıpta eden ancak bunu başaramayanlardan biri olan Yunanistan'ın iç ve dış siyaseti ele alınmıştır. Hakikaten Yunan ordusunun Küçük Asya macerasının büyük felakete dönüşmesinden sonra Yunanistan'da olanlardan sorumlu tutulan Konstantin gibi Kral, Gunaris gibi başbakanlar ve Hacıanesti gibi komutanların bulunduğu çok sayıda kişi 28 Eylül 1922'de askeri mahkemede vatana ihanetle suçlanmış ve 27 Kasım 1922'de idam edilmişlerdi. Lozan Antlaşmasıyla ve Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan Türk Rönesansı'na karşın Venizelos'un yeniden iktidara gelip ayrıldığı bu kısa dönemde Yunanistan'da Mart 1924'de cumhuriyet, 1925'de askeri diktatörlük ve 1935'de yeniden krallık ilanı ile üç rejim değişikliği, yedi askeri ayaklanma ve hükümet darbeleri meydana gelmiştir. Yunanistan'da olanlardan ve olacaklardan haber veren 14 Kasım 1923 tarihli bu karikatür ülkenin geçmişi kadar geleceğini de özetlemiştir

İki ülke arasında iyi ilişkiler kurulmaya başlansa da ve aradan uzun zaman geçerse de Türkiye üzerinde emelleri olduğu anlaşılan düşmanın, İzmir'i almayı hayal etmesi 30 Eylül 1925 tarihli (Figür 18) karikatüre konu edinilmiştir. İzmir'in işgalden kurtuluşunun yıl dönümünde Atina metropoliti Hrisostomos'un İzmir'i alma hayalleriyle halkı yeni belalara salma heves ve gayretini "İzmir'in istirdadı günü Atina'da hatıralar tazelenmiş" diyen Karagöz, keşişi geçmişte yaşadığı hüsrana ve yenilgiyi hatırlatarak uyarmaktadır.

Figür 18.

30 Eylül 1341/1925. Etme be keşiş, var bunda bir iş. İzmir'in istirdadı günü Atina'da acı hatıralar tazelenmiş. Atina Metropoliti Hrisostomos: Ah vire mesafeyi göreceksiniz, İzmir Yunanlı olacaktır. Karagöz: Etme be koca keşiş, bak bakalım ardındaki tekme yarası kapandı mı? Acısı bittiyse haber ver. Bu sefer ta çiğerine bir pehlivan yakısı açayım.

Sonuç

Sonuç olarak, Türk Kurtuluş Savaşı'nın son büyük meydan savaşı olan Büyük Taarruz ve Başkumandanlık Meydan Savaşı, Karagöz karikatürlerine öncesi ve sonrasıyla yansımıştır. Taarruza ilişkin bilgilerin gizliliğine uyan Karagöz bu süreçte Yunanlıların "şımarık tavırları", Avrupalı devletlerin diplomatik taktiklerini ele alırken İzmir ve Trakya'nın işgalden kurtarılacağı ve Yunanlıların eninde sonunda yenileceği inancını da karikatürlerine taşımıştır. Büyük Taarruz'un zaferle sonuçlanmasından sonra karikatürlerdeki ağırlık İzmir'in düşman işgalinden kurtarılması üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu zaferle Mustafa Kemal Paşa'nın cephede olduğu gibi iç ve dış siyasette büyük başarılarla Yunanlılar kadar İngiliz, Fransız ve Amerikalıları da yendiği böylece emperyalizmin Anadolu'daki yenilgisinin tüm dünyada büyük yankı uyandırdığı bilinmektedir. Türk Kurtuluş Savaşı'nın siyasi cephedeki başarısının Lozan Antlaşması ile nihayete ermesiyle Türkiye'de başlayan gelişim sürecini yakından takip eden Karagöz, İzmir'in düşman işgalinden kurtarılmasına büyük önem vererek İzmir'le ilişkili kırktan fazla karikatür yayınlamıştır. Bu karikatürlerde İzmir'in düşman işgalinden kurtarılması umudu, kurtuluşu sevinci ve İzmir'in Türkler için önemi ortaya konulurken, İzmir'de yaşananların Yunanistan ve müttefikleri üzerindeki etkileri tarihi, askeri, siyasi, ticari ve psiko-sosyal boyutlarıyla ele alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author has no conflicts of interest to declare.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Erdem, N. (2014). Yunan kaynaklarına göre 1922 yılında Batı Anadolu'da otonom devlet kurmaya yönelik faaliyetler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 14(29), Güz, 97-140.
- Erkan, M. S. (2021). Mudanya Mütarekesi öncesi gelişmeler ve müttefik generallerin İstanbul'daki toplantı tutanağı. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 10(28), 21-50
- Karagöz, 31 Mayıs 1338-30 Eylül 1341 arası sayılar.
- Özkan, K. (2015). Yunanistan'ın İzmir'i işgali ve ABD. *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 26(13), 113-149.
- Sarıhan, Z. (1996). *Türk Kurtuluş Savaşı Günlüğü IV*. Türk Tarih Kurumu.
- Sarıkaya, M. (2022). "Sakarya zaferi'nin Karagöz karikatürlerine yansımaları" T. İdem & C. S. Sezan (Eds.), *Zaferin 100. Yılı Dönümünde Milli Mücadelaye Yeni Bakışlar* (ss. 317-338) içinde. Son çağ.
- Törel, T. (2012). Trakya'nın işgali ve Yunan mezalimi (1919-1922). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 31(51), 237-252.
- Yaman, A. E. (1992). Türkiye Büyük Millet Meclisinde büyük zafer. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 147-171.